

Ольга Колястрок (Вінниця)

ПІДТРИМКА ЗДОРОВ'Я ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВІДПОЧИНКУ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УСРР У 1920-і рр.

В українській історіографії останнім часом дослідники все частіше звертаються до проблем повсякденного життя окремих людей і суспільства у радянський час¹. Це цілком виправдано і необхідно, адже історія складається не тільки з великих подій і дій великих, а й з клопітного життя пересічного громадянина, що є не тільки об'єктом, а й суб'єктом історії.

Вітчизняна інтелігенція у перше радянське десятиліття відчула на собі всю складність і гостроту проблем політичного, економічного, культурного життя в країні. Але її становище ускладнювалось ще й тим, що вона (яка продукувала революційно-демократичні ідеї й обстоювала громадянські свободи) опинилась за більшовицькою державницькою схемою у ворожому, буржуазному, таборі. Наданий їй маргінес-статус призвів не тільки до її соціально-політичної деморалізації, а й до інтелектуально-духовної кризи, матеріально-побутового зубожіння і поставив на межу виживання. Разом з тим, по завершенні світової та громадянської війн і переходом до мирної відбудови і будівництва нової економіки держава мусила змінити свою тактику стосовно інтелігенції, без розумового потенціалу якої їй було не обійтися. Значні зусилля були спрямовані на відновлення більш-менш прийнятних умов життєдіяльності інженерів, вчених, вчителів, лікарів, митців тощо. В сучасних публікаціях уже певною мірою розглянуті умови життя і творчості представників розумової праці, розкрито процес їх адаптування до нових обставин життєдіяльності². Натомість проблема медичного обслуговування інтелігенції та охорони здоров'я поки що не була піддана спеціальному аналізу.

Метою даної статті є характеристика загального стану здоров'я інтелігенції у перші роки радянської влади в Україні і розкриття заходів влади з підтримки інтелектуальних сил для збереження їх в інтересах реалізації перебудови суспільного, господарського і культурного устрою країни.

Загальне почування і стан здоров'я переважної частини інтелігенції на початку 20-х рр. були незадовільними. Тривалі бідування під час імперіалістичної і громадянської війн, незадовільне харчування, а то й голодування, постійне переохолодження у неопалюваних помешканнях і трудова діяльність у холодних приміщеннях, антисанітарія приводили до загального послаблення опірності організму інфекціям, простудам тощо. Склались сприятливі умови для розвитку масових захворювань (грип, тиф, туберкульоз) і епідемій (холера). Кількісно зросли і ускладнились кардіологічні хвороби, що часто завершувались летально. Фізичне знесилення тягнуло за собою низку захворювань психічного характеру – від депресій до серйозних розладів нервової системи, суїцидних симптомів і фобій.

У «Положенні про Всеукраїнський Комітет сприяння вченим» (від 31 жовтня 1921 р.) РНК УСРР зобов'язував новостворений надзвичайний орган поруч з такими важливими умовами життєдіяльності інтелігенції, як матеріально-побутове забезпечення (зарплата, академічні пайки, допомоги грошми та продуктами, пенсії, надання житлових і робочих помешкань тощо), подбати про покращення морально-психічного і фізичного стану працівників науки і мистецтва, їх медичне обслуговування, умови відпочинку і зміцнення здоров'я.

З огляду на це опікування здоров'ям науковців і творчих працівників стало одним з провідних напрямків діяльності не тільки наркомату охорони здоров'я, а й Всеукраїнського комітету сприяння ученим при РНК УСРР (ВУКСУ), його місцевих відділень і секцій наукових працівників (СНП).

На початок 1922 р. у закладах охорони здоров'я республіки працювали 7 648 лікарів і 24 тис. осіб середнього медичного персоналу³. Вони мали належну освітню кваліфікацію. Проте кількість медичних працівників не відповідала потребам: у середньому один лікар обслуговував 35 тис. населення⁴.

У період найтяжчої розрухи і голоду – з квітня 1921 р. по грудень 1923 р. – за участю ВУКСУ було взято на облік 3 128 наукових працівників і представників творчої інтелігенції, які найбільш гостро потребували допомоги⁵.

Опікування фізичним станом і здоров'ям ВУКСУ забезпечував за допомогою спеціально створеної комісії і провадив роботу кількома напрямками: а) профілактичне обстеження здоров'я вчених на місцях з наданням рекомендацій; б) екстрені (разові) грошові видатки в разі хвороби (чи допомоги сім'ям у випадку смерті науковця-годувальника); в) лікування в санаторіях ВУКСУ і ЦЕКУБУ; г) літній відпочинок у будинках відпочинку.

Більш-менш ретельно у 1922–1923 рр. стан інтелігенції був з'ясований у столиці, Києві, а також у губернських центрах, які були визнані голодуючими. Керуюча справами ВУКСУ С.Бойм зверталась до Д.Мануїльського 21 лютого 1922 р.: «Частина України визнана голодуючою. В Одесі, Запоріжжі, Херсоні, Миколаєві, Катеринославі та інших містах півдня України сконцентровані значні кадри працівників науки, що потребують термінової допомоги»⁶. Так, у Херсоні на квітень 1922 р. залишилось близько 60 % наукових сил, що перебували тут⁷. У травні 1922 р. Одеське відділення ВУКСУ розглянуло заяви тих, хто захворів висипним тифом, туберкульозом та іншими хворобами на ґрунті недоїдання (цинга), що лютували в Одесі і зокрема серед науковців. Комісією було встановлено, що понад 70 % науковців та митців міста проживають за межею елементарних норм забезпечення, близько 10 % з них потребують негайної невідкладної допомоги. Так, взимку – весною померли від тифу професори і викладачі Ф.Клименко, А.Філіппов, Є.Сльчанінов, І.Кон, К.Дубовський, Зільберг, А.Нестурх, Л.Райміст, В.Зеленський, Н.Бачинський. Багато професорів продовжували хворіти і необхідно було виділити значні кошти для поправки їх здоров'я. За згодою з медінститутом ОВ ВУКСУ спеціально забронювало у клініках міста 28 ліжок для хворих, що стоять на обліку КСУ. Терміново була

утворена особлива комісія для огляду, прийому і розподілення тих, хто потребував клінічного лікування або на лимані. З суми, отриманої до 26 квітня (515 млн. крб.), 365 млн. були роздані 72 вченим міста як видатки на лікування та гострі потреби⁸. СНП Катеринослава домоглася у березні 1922 р. регулярних консультацій лікарів-спеціалістів для своїх членів і зарезервувала у міській лікарні 10 ліжок для важко хворих науковців. На літо були впорядковані приміські дачі для покращення здоров'я працівників розумової праці⁹.

У середині травня 1925 р. спеціальна медична комісія провела обстеження стану здоров'я працівників Полтавського ІНО. Більшість мали різні розлади психіки – від депресії до неврастенії. Наведемо кілька витягів заключень з медичних карток обстежених. «О.Т.Булдовський – часті головні болі, запаморочення, нав'язливі настрої у вигляді страхів різного роду – страх простору, натовпу – надмірна дратівливість; Ю.З.Жилко – головні болі, послаблення пам'яті, швидка втомлюваність, дратівливість, безсоння, поганий сон»¹⁰.

З ініціативи вчених і за сприяння ВУКСУ у великих містах – Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі (Дніпропетровську) – були організовані будинки відпочинку (БВ). Так, в Одесі державні установи пішли назустріч науковцям в організації будинку відпочинку для вчених та їх родин. Губернський виконком відпустив продукти, відділ освіти – деякі меблі і овочі, відділ охорони здоров'я – білизну і посуд, а курортне управління надало досить гарне приміщення з необхідним обладунком. На утримання Одеського будинку відпочинку за січень – березень 1923 р. було витрачено 162 212 крб. з каси ОВ ВУКСУ¹¹.

Будинок відпочинку розташувався на вул. Чорноморській, 17 у двохповерховому особняку з невеличким садом і живописним краєвидом на море. У 14 великих кімнатах могли водночас перебувати 31 особа. У розпорядження відпочиваючим надані вітальня, їдальня, балкон, дві тераси і солярій на даху. Відпочиваючі могли не тільки безкоштовно користуватися всім необхідним (предметами побуту, білизною, постілью), а й пляжем на Ланжероні. Для налагодження Будинку вчених організація «АРА» виділила 38 ковдр, 38 простирадл, по 60 особистих і кухонних рушників, 100 кусків прального і 500 туалетного мила, а також натільну білизну, взуття тощо¹². Умови, створені для відпочинку, як на той час, були чудові. Невдовзі Одеський Будинок відпочинку для вчених набув загальнореспубліканського значення, тут покращували самопочуття науковці всієї України.

В Катеринославі будинок відпочинку санаторного типу був створений на базі товариства «Аксільгосп» (Академії сільського господарства). За статутом, під назвою «Аксільгосп» розумілося колективне сільське господарство площею 510 десятин землі, організоване на спільні засоби викладачами трьох катеринославських вищих шкіл – Медичним інститутом, Інститутом народної освіти, Гірничим інститутом. Мета створення полягала у покращенні матеріального становища працівників цих закладів¹³. «Аксільгосп» знаходився в 55 верстах від Катеринослава в с. Писмечівка Ново-Покровського повіту. Можливість

функціонування БВ була пов'язана з наявністю тут гарної і зручної садиби на високому березі р. Камишеватой Сури, початково у господарстві було 25 корів, 20 коней. ВУКСУ виділив влітку 1922 р. 100 тис. крб. для проведення ремонту і підготовки кімнат для відпочиваючих. Значні кошти надійшли від благодійних організацій «АРА» і «Джойнт». У середині серпня 1922 р. сюди прибули перші медики Л.Пісаржевський, А.Розенберг, Є.Шульц, трохи пізніше В.Архангельський, А.Виноградов, М.Злотников, М.Сегреда, Д.Свиренко. Вони дійшли висновку про прийнятність використання садиби у санаторних цілях. Розпочав свою роботу санаторій 25 травня 1923 р. За перше літо тут пролікувались 95 осіб, з 1 327 людино-днів 506 припадало на викладачів, 478 – на членів їх родин, службовців ВНЗ – 343¹⁴. Вартість путівки у 1924 р. була 35 крб., за літо відпочили 50 осіб¹⁵.

У Київських будинках відпочинку – Преображенському та Лук'янівському – за літній сезон 1923 р. покращили здоров'я 35 вчених¹⁶. Медикаментозна допомога вченим видана на суму 2 467 крб.¹⁷.

Оздоровлення в республіканських санаторіях ВУКСУ організовував централізовано за заявками своїх місцевих відділень і СНП за наявності лікарських рекомендацій. Іноді до розгляду бралися й індивідуальні заявки-прохання вчених, але в такому разі Комісія по оздоровленню все одно вимагала клопотання-підтвердження від СНП. Право відпочивати у будинках відпочинку, лікуватись у санаторіях мали лише зареєстровані у ВУКСУ науковці і митці, їх родичі могли отримати путівки за повну ціну зі згоди місцевих відділень Комітету. Наведемо приклади по Катеринославському відділенню ВУКСУ. Так, у вересні 1923 р. двічі розглядалося клопотання КВ ВУКСУ про надання професору Д.Яворницькому місця відпочинку у Криму на зимовий період¹⁸. Відділення домоглося путівки на лікування до Криму у жовтні 1922 р. вдові професора медичного інституту Є.Моргунова, який помер 4 квітня 1922 р. при виконанні службових обов'язків, заразившись висипним тифом¹⁹. Професор Вінницького ІНО М.Безбородько витребував путівку для лікування на Одеському лимані своїй дружині в кредит, але він зміг сплатити лише перший внесок 30 крб. (загальна вартість 187,5 крб.). Натомість заробітна платня М.Безбородька за лютий 1924 р. складала всього 32,5 крб. (він як лектор Вінницького фармакологічного технікуму отримував 15 крб., як завідувач дослідницькою геологічною секцією – 17,5 крб.). Тому він просить ВУКСУ покрити решту вартості путівки (157,5 крб.). Вінницьке відділення ВУКСУ підтримало цю заяву²⁰.

З 22 липня 1923 р. по 20 лютого 1924 р. діяв Ялтинський Будинок відпочинку²¹. Він був створений на території колишньої дачі санаторного типу інженера Чаєва (звідси назва «Чаєвка»), що була ним побудована у 1904 р. для легеневих хворих і знаходилася до першої світової війни під віданням лікаря Я.Веньямінової. З 1915 р. – це санаторій для туберкульозників.

Від ВУКСУ організувати загальнореспубліканський будинок відпочинку в Ялті було доручено професору гігієни Харківського медичного інституту

доктору наук А.Цветаєву. Це була важка і непроста справа, передусім у фінансовому відношенні. По суті, всі бази відпочинку і дачі в Криму знаходились під контролем Курортного управління РСФРР. А.Цветаєву внаслідок тривалих і наполегливих переговорів з керівництвом Ялтинського міського комунального господарства удалося безкоштовно орендувати на чотири роки занедбану дачу інженера Чаєва, що не була облікована Курортним управлінням, на умовах проведення ремонту садиби і дороги до неї. ВУКСУ зголосився власним коштом довести її до ладу, забезпечити необхідним устаткуванням, в такий спосіб вдалося уникнути великої орендної плати (від 1 до 2 крб. золотом в день з ліжка), що поглинуло б майже всі кошти, що ВУКСУ міг витратити на організацію і утримання БВ²². Орендувавши в Ялтинського комунгоспу дачу Чаєва, ВУКСУ отримав чудовий у кліматичному і гігієнічному відношенні куточок поблизу Ялти: зручно добиратися (1,5 версти у північно-західному напрямку від Ялти); чисте повітря (місцина у старому сосновому лісі на висоті 150 м над рівнем моря, добре захищена гірським хребтами); гарний температурно-кліматичний режим (середньорічна температура +13°, взимку +5,3°, весною +11,4°, влітку +23,3°, восени +14,9°; вологість в середньому – 60–77 %); можливість тривалого лікувального використання (188–245 сонячних днів з 5-годинним сонячним сянням на рік, понад третина з них абсолютно сонячні)²³. У холодний сезон (листопад – квітень) БВ може приймати хворих на сухоти, бронхіальну астму, малокрів'я, одужуючих від малярії.

Розпочинати довелося з ремонту під'їзної дороги, що було швидко зроблено без жодної допомоги місцевого комунгоспу. Потім у 40 кімнатах для відпочиваючих обновили штукатурку, побілку, полагодили дах, веранду, заклипили вікна, двері, відремонтували каналізацію, водопровід, освітлення, опалення, відновлено кухню і пральню. Ремонт зроблено швидко і економно (2 814 крб. зол.)²⁴.

20 серпня 1923 р. А.Цветаєв звітував Комітету: «Вимальовується вартість утримання відпочиваючих на 50 крб., утримувати Будинок відпочинку можна, хоч при ялтинських цінах харчування при цьому буде скромним. Але окрім поточних витрат бувають непередбачені»²⁵. Вже наприкінці літа до «Чаєвки» прибули 53 відпочивальники замість запланованих 40, а у вересні покращували здоров'я 102 особи. З 13 серпня по 14 грудня у БВ відпочили 128 осіб, з них 33 професори, 53 викладачі і аспіранти, а також 42 члени родин учених. Багатьом з них так сподобалось, що вони пролонгували термін відпочинку²⁶.

Вдало розпочата справа вимагала постійної підтримки. Перші занепокоєння з приводу нерегулярного надходження коштів з центру директор висловив у середині вересня: «Будинок відпочинку живе в борг – м'ясо, молоко, яйця, зелень та ін. відпускають в кредит колишні поставщики, але поступово теж відмовляють. Утримання однієї людини в Будинку відпочинку обходиться на день до 60 коп. золотом, щоденні витрати на Будинок відпочинку з 50 людьми становлять 30 зол. крб., або 900 зол. крб. на місяць, що у переведенні на радянські знаки складає 243 тис. крб. (по курсу на 12 вересня 1923 р.), для

завершення сезону потрібно ще 200 тис. крб.»²⁷. Проведена тоді ж членами ВУКСУ М.Долинко і А.Федоровським перевірка стану справ у БВ підтвердила ситуацію. Норми харчування на день в БВ у вересні 1923 р. були наступними: (Див. Табл. 1)

Табл. 1.²⁸

<i>продукт</i>	<i>кількість</i>	<i>ціна (коп.)</i>	<i>продукт</i>	<i>кількість</i>	<i>ціна (коп.)</i>
м'ясо / риба	1,5 фн.	28–34	чай	1 зол.	3
хліб білий	1 фн.	5	какао	3 зол.	3
хліб темний	2 фн.	2	молоко	2 склянки	10
цукор	18 зол.	12	мол. продукти	16 зол.	2
масло (вершк.)	18 зол.	10	крупа	33 зол.	3
овочі	1 фн.	4,5	фрукти	1 фн.	8
картопля	60 зол.	2,5	спеції	–	2

З молочних продуктів давали бринзу, творог, сир, сметану; з фруктів – кавуни, дині, виноград, груші, яблука, сливи. Але харчів бракувало. На першу декаду жовтня з центру надійшло лише 35 крб., у касі на цей час було ще 70 черв. крб. За кошторисом витрати на поточний місяць обраховувалися 246 зол. крб. Як пише А.Цветаєв, лише завдяки чесності завгоспа Граціанова вдалося утримувати господарство без шкоди хворим²⁹. Від самого початку А.Цветаєв для підтримки БВ вирішив організувати його як трудову колонію з підсобним господарством. Він придбав корову, завів крільчатник, пташник, свинарник тощо, орендував дві сусідні ділянки землі, зручні для городів, а також легку вантажівку «Форд» для перевезення продуктів та екскурсій відпочиваючих.

За його обґрунтуванням БВ з 1 листопада мав перейти на тип санаторного лікувального закладу. Втім, коштів з Харкова не надходило. Директор вдався до нетрадиційних заходів, щоб не утискувати хворих через фінансові проблеми, – заклав у бюджет БВ власні кошти і посильні добровільні внески колег з обіцянкою їх відшкодувати за першої ж можливості. Далі він змушений був скоротити обслуговуючий персонал удвоє (з 17 до 8 осіб). Під такі радикальні дії адміністрації у середині листопада потрапив і лікар А.Каковський³⁰. Таке рішення було обґрунтоване ще й тим, що, по-перше, А.Каковський не мав санаторного досвіду в лікуванні легенево-туберкульозних хворих, натомість запрошений для консультацій лікар Лебедєв запропонував систему реальних заходів, що їх можна було вжити навіть за відсутності коштів; по-друге, тримати стаціонарного лікаря для 15 хворих виявилось надміру витратним. Навіть у санаторії ЦЕКУБУ в Гаспрі при 50–60 хворих користувалися послугами лікаря місцевої лікарні; по-третє, очевидно, далися взнаки різні засади лікарської етики і практики, притаманні А.Цветаєву і А.Каковському³¹. Звільнений звернувся з листом до Д.Багалія, де жалівся на свавільне рішення директора, оскільки подався до Ялти

разом з сім'єю, покинувши всі справи у Харкові і розраховуючи на постійну працю в Криму³².

Ця справа набула резонансу. А.Цветаєва звинувачували у жорсткості і авторитаризмі, йому закидали упередженість, коли він був непоступливий у питанні прийому на лікування представників не інтелігенції (як це передбачалось статутними умовами закладу), навіть коли йшлося про чиновників ВУКСУ і про особисті рекомендації Я.Ряппо³³. 11 листопада була скликана нарада комуністів, що мешкали у БВ, на предмет засудження авторитарних дій директора. У протоколі читаємо: «Будинок відпочинку в Ялті по своїй фізіономії стоїть у прямій протилежності з цілями і напрямками пролетарського будівництва: будинок ні зовні, ні по організації не є радянською установою, біла професура користується в будинку більш привілейованим становищем, тоді як пролетарські працівники явно тероризуються. Цветаєв – бездумний самодур з диктаторськими замашками, з визначеною фізіономією білогвардійця»³⁴.

5 грудня безгрошів'я зумовило ще один непопулярний крок А.Цветаєва – він запропонував 7 хворим залишити санаторій, серед них – Чередниченко (стан якого за більш ніж три місяці перебування у «Чаєвці» поліпшився, він набрав понад 30 фунтів ваги), Домбровський (абсолютно зміцнілий за 54 дні), Тіц (перебував у санаторії 53 дні), Коваленський (зміцнілий і бадьорий за 50 днів). Але важко хворі Богомазов, Регула, подружжя Пархоменків, Загорський і Фовр продовжували перебувати на балансі санаторію, для них підшуковувалися варіанти дальшого лікування в кримських санаторіях. Отримані 12 грудня 100 червінців були витрачені на покриття боргів та для придбання палива. Решту залишених хворих утримували за рахунок коштів (23,5 черв. крб.), що з'явилися завдяки продажу двох корів господарства³⁵.

З 5 по 15 січня 1924 р. у «Чаєвці» знову з перевіркою працювала комісія ВУКСУ на чолі з А.Федоровським. Вона ухвалила БВ закрити, А.Цветаєва звільнити з посади з передачею справ А.Каковському. Втім А.Цветаєв наполіг, що його правонаступником може бути лише завгосп Граціанов чи його заступник Шарий. Зволікання з призначенням нового господаря посилила проблему боргів, за несплату яких дача була повернута у розпорядження Ялтинського комунгоспу, натомість Шарий, вже будучи директором Гурзуфського БВ, влітку 1924 р. мав судові позови стосовно дачі Чаєва³⁶.

У березні 1924 р. було орендовано поблизу Гурзуфа маєток «Бююрнус» під Будинок відпочинку для науковців³⁷. Домовитися цього разу з міськими властями не вдалося, про що свідчить клопотання ВУКСУ, РНК УСРР до РНК РСФРР про звільнення «Бююрнуса» від орендної плати³⁸. Паралельно велися перемовини з Кримським виноробним трестом про умови оренди палацу «Карасан» для БВ. Після тривалих переговорів і завдяки особистій наполегливості Шарого, як представника ВУКСУ, вдалося домовитися про оренду палацу «Карасан» на 4 роки за 6 тис. крб.³⁹

За літні місяці 1924 р. в «Буюрнусі» відпочили 66 осіб, з них хвороби дихальних шляхів мали 22, нервові розлади – 20, малокрів'я – 12, перевтому – 10, проблеми з артеріальним тиском мали двоє хворих. З усіх відпочиваючих 44 чол. навіть набрали вагу, тільки 2 схудли⁴⁰. Керівництво намагалося дотримуватися хоча б мінімальних норм харчування на одну людину, у квітні 1924 р. раціон був наступним: 1 фунт м'яса або риби, 2 фунти хліба, 3 яйця, ½ фунта вершкового масла, 2 склянки молока, 1 фунт овочів, 16 зол. цукру, ¼ зол. чаю, 3 зол. какао, 1/8 фунту жирів, ½ фунта фруктів – на загальну суму 1,5 крб.⁴¹.

Крім власних санаторіїв і будинків відпочинку ВУКСУ забезпечував поліпшення здоров'я у загальносоюзних здравницях Кавказу і Криму. Так, на 1926/27 р. за прямим кошторисом ВУКСУ на купівлю курортних місць було призначено 4 086 крб., але завдяки проханню комітету наркомат фінансів республіки зголосився переадресувати для цієї мети з сум одноразової допомоги 5 тис. крб. та 7 тис. крб. з сум дотацій на будинки вчених, разом 12 тис. Таким чином, на купівлю курортних місць виділено 16 086 крб. Виділені 78 курортних місць розподілені між СНП так: Харкову – 27, Києву – 22, Одесі – 13, Дніпропетровську – 11, Полтаві, Артемівську, Кам'янцю-Подільському – по 1⁴². ВУКСУ подбав і про умови доставки до місць відпочинку (нерідко було так, що переїзд з провінції до Криму обходився дорожче за вартість путівки). Вдалося домовитися з Південною залізницею про надання пільгових проїзних квитків для відпочивальників ВУКСУ. Впродовж 1925–1926 рр. кількість пільгових посвідчень для проїзду збільшиться з 200 до 270–350⁴³. Вдалося збільшити кількість місць на Кавказі з 62 до 121. На літо 1926 р. були придбані місця не тільки в Кисловодську, Єсентуках і Залізноводську, а також у Таберді, Боржомі, Сочі-Мацесті, П'ятигорську, а також в Криму – в Севастополі⁴⁴. На придбання курортних місць на Кавказі в кошторисі 1926–27 р. закладено 14 433 крб., для підтримки Кримських БВ – 30 тис. крб., для місцевих (в Харкові, Одесі, Києві, Катеринославі) – 17 тис.⁴⁵ У останніх покращили своє здоров'я 480 осіб, у Криму – 515, на Кавказі – 62, на Одеському лимані – 20 осіб; всіх – 1 075 (34,6 % від потребуючих), 597 з них отримали спеціальне та кліматичне лікування⁴⁶.

Наступного року ВУКСУ отримав додатково на ремонт від землетрусу в Гурзуфі з резервів фонду РНК УСРР 15 тис. крб., з місцевих коштів (Харків, Одеса, Київ, Дніпропетровськ, окружних виконкомів) – 10 тис. крб. В цілому на курортні справи у фінансовому році витрачено 46 687,94 крб., з яких на безпосереднє лікування наукових працівників пішло 65,1 %, членів їхніх родин – 6,0 %. Втім, середній розмір допомоги (85 крб.) залишався все ще недостатнім⁴⁷.

Собівартість одного санаторного місця на один місяць, крім путівок ЦЕКУБУ на 35 діб до Кисловодська, становила 159 крб., ВУКСУ надавав ці місяці науковим працівникам приблизно за 50 % собівартості, цебто: до Кисловодська, П'ятигорська, Залізноводська, Єсентуків, Сочі і Севастополя – за 85 крб., до Таберди – за 65 крб., до Одеси (лиман) – за 70 крб.⁴⁸. Відпочили

влітку 170 осіб. Хоча кількість місць зросла, але вдалося задовольнити лише частину, 52 % заяв залишились не задоволеними⁴⁹.

Таким чином, за архівними документами можна дійти висновку, що впродовж 20-х рр. ВУКСУ разом з іншими державними установами доклав помітних зусиль для підтримки здоров'я вчених і митців республіки, забезпечивши їх відпочинком у будинках відпочинку, хоча забезпечити необхідні норми підтримки здоров'я більшості працівників інтелектуальної сфери так і не вдалося.

¹ Удод О.А. Про історію повсякденності // Бористен. – 2000. – №4; Кравченко П.М. Соціально-побутові умови на індустріальних будовах (20–30-ті рр.). – Вінниця, 1997; Молчанов В. Добробут освітян в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. // Історія України. – 2005. – №11 (411), березень. – С.1–2.

² Самойленко О.Г. Наукова діяльність О.І.Покровського у 20-х рр. ХХ ст.: конформізм чи методологічне переродження // Література та культура Полісся. – 2005. – Вип.28. – С.155–162; Коляструк О.А. До характеристики становища одеської інтелігенції у 20-і рр. ХХ ст. // Інтелігенція і влада. – Одеса, 2006. – Вип.8. – С.118–127; Її ж. До характеристики повсякденного життя інтелігенції Кам'янець-Подільського у середині 20-х рр. ХХ ст. // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський, 2006. – Т.7. – С.255–261.

³ Народное хозяйство Украины в 1921 г.: Отчет Украинского экономического Совета Совету Труда и Обороне. – Харьков, 1922. – С.844.

⁴ Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.): У 3-х кн. – Кн. II. – С.5.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.539. – Оп.1. – Спр.273. – Арк.1.

⁶ Там само. – Ф.331. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.70.

⁷ Там само. – Спр.38. – Арк.19.

⁸ Коляструк О.А. До історії Одеського відділення ВУКСУ (за документами ЦДАВО України) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – Зб. ст. – Вип. 9. – К., 2005. – С.179.

⁹ ЦДАВО України. – Ф.331. – Оп.1. – Спр.33. – Арк.35, 92.

¹⁰ Там само. – Спр.158. – Арк.9, 10.

¹¹ Коляструк О.А. До характеристики становища одеської інтелігенції у 20-і рр. ХХ ст. // Інтелігенція і влада. – Одеса, 2006. – Вип.8. – С.125.

¹² ЦДАВО України. – Ф.331. – Оп.1. – Спр.35. – Арк.45–45-зв.

¹³ Там само. – Спр.33. – Арк.45-46

¹⁴ Там само. – Арк.26, 93, 95

¹⁵ Там само. – Спр.145. – Арк.8 зв.

¹⁶ Там само. – Спр.188. – Арк.3.

¹⁷ Там само. – Арк.3-зв.

¹⁸ Там само. – Спр.33. – Арк.23.

¹⁹ Там само. – Арк.35.

²⁰ Там само. – Спр.163. – Арк.59, 60.

²¹ Там само. – Спр.120. – Арк.41.

²² Там само. – Спр.122. – Арк.177.

- ²³ Там само. – Арк.173–175.
²⁴ Там само. – Арк.169.
²⁵ Там само. – Спр.120. – Арк.112.
²⁶ Там само. – Спр.122. – Арк.243.
²⁷ Там само. – Арк.130.
²⁸ Там само. – Арк.171.
²⁹ Там само. – Арк.244.
³⁰ Там само. – Арк.201.
³¹ Там само. – Арк.276, 277.
³² Там само. – Арк.201.
³³ Там само. – Арк.281.
³⁴ Там само. – Арк.285.
³⁵ Там само. – Арк.275.
³⁶ Там само. – Спр.139. – Арк.29.
³⁷ Там само. – Спр.176. – Арк.11.
³⁸ Там само. – Арк.13.
³⁹ Там само. – Арк.45.
⁴⁰ Там само. – Арк.143.
⁴¹ Там само. – Спр.140. – Арк.19.
⁴² Там само. – Спр.255. – Арк.35-зв.
⁴³ Там само. – Арк.16.
⁴⁴ Там само. – Арк.15.
⁴⁵ Там само. – Арк.11.
⁴⁶ Там само. – Арк.3.
⁴⁷ Там само. – Арк.50-зв.
⁴⁸ Там само. – Арк.51-а.
⁴⁹ Там само. – Арк.51-зв.